

Zifirî Gecelerde Bir Dolunay Mevlânâ Celâleddin Rûmî

– M.Nihat Malkoç · 17 Aralık 2023

M. NİHAT MALKOÇ

Geceler vardır, katran karası geceler.... Ve o zifirî gecelere meydan okuyan mütebessim dolunaylar vardır çok şükür. O dolunaylar ki gecelerin ağır hükmünü geçersiz kılar. Omuzlara yüklenen kurşundan daha ağır yüke dostça ve kardeşçe omuz verir.

Anadolu coğrafyasına âb-ı hayat hükmünde iksir olan Mevlânâ Celâleddin Rûmî de o abus yüzlü kapkaranlık gecelere doğan bir dolunay gibidir. Yürekleri paralayan dertlerin dermanıdır. Onulmaz yaraların şifasıdır. Samimi dualara karşılık gelen

Gönül göklerinin parlak yıldızıdır Mevlâna... Karanlık gecelerimize dolunaydır. İçimizin üşüdüğü demlerde gönlümüzü ısıtan güneştir. “Hazret-i Pîr, Hüdâvendigâr ve Mollâ-yı Rûm” sıfatlarına haizdir. Mevlânâ Celâleddîn, Bahâeddîn Veled’in goncasıdır. Bu gonca Seyyid Burhaneddin ve Şems-i Tebrizî’nin elinde açarak iri bir güle dönüşmüştür. Hayatını ‘Hamdım, piştım, yandım’ sözleri ile özetleyen Mevlânâ, bir gönül adamıdır. Çocukluk yıllarını Belh’te geçiren Mevlânâ, daha sonra Selçuklular devrinde zamanın en büyük ilim ve medeniyet merkezlerinden biri olan Konya’yı kendisine vatan etmiştir; ömrünün sonuna kadar da burada yaşamıştır. O, Sultan Veled ve Alâaddin Çelebi’nin sevgili babasıdır.

Mevlânâ zamanın modasına uyup eserlerini Farsça yazsa da Türk oğlu Türk’tür.

Tarihî bilgilerimizi yokladığımızda Mevlâna’nın yaşadığı dönemde Anadolu Selçuklularının resmî dilinin Farsça olduğunu görürüz. Sırf bu yüzden Mevlânâ, zamanın modasına uyup eserlerini Farsça yazsa da; o, Fars kökenli değil, öz be öz Türkoğlu Türk’tür. O, eserini Farsça kaleme almış olmasına rağmen evinde Farsça konuşmuyor, Hakanî Türkçesini kullanıyordu. İranlılar onun Farsça yazmasından yola çıkarak, bunu kendilerince bir delil sayarak, bu kıymetli Türk büyüğünü elimizden almaya kalkmışlardır. Sadece İranlılar sahip çıksa iyi; Afganistanlılar da Mevlânâ, Belh’te doğdu diye onu kendi milletlerinden saymaktadırlar. Fakat tarihî gerçekler onun Türk olduğunu göstermektedir. Bunun da ötesinde kendisinin kaleme aldığı şu şiir, bunu açıkça ortaya koymaktadır: “Yabancı bellemeyin beni, ben de bu ildenim,/Sizin vatanınızda kendi yurdumu aramaktayım,/Her ne kadar düşman gibi görünsem de, düşman değilim,/Her ne kadar Farsça söylesem de, aslım Türk’tür benim.”

Zamana meydan okuyan şiirlerin şairi Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, zamanı ve mekânı aşarak günümüze ulaşmıştır. O, yedi asrı aşkın bir zamandan beri şiirleriyle gönüllerimizde taht kurmuştur. O, yüce Rabbimizin tecelligâhı olan gönlü yüceltmiş, onu insanî duyguların merkezî olarak kabul etmiştir : “Bu dünya su küpü, gönülse ırmak... Bu dünya oda, gönülse şaşılacak şeylerle dolu bir şehir...”, “Toprakta yeşeren gül bahçesi yok olur, gönülde yeşeren gül bahçesi ise ne hoş...”, “Bil ki lezzet içtendir dıştan değil. Köşk ve saraylar arzu etmeyi ahmaklık bil”, “Gönül ovasına girmek gerekir, zira dünya ovasında

ferahlık yoktur. Dostlar! Gönül emin yerdir. Orada pınarlar, gül bahçesi içinde gül bahçesi vardır.”

Mevlânâ, Peygamber Efendimizden sonra en çok sevilen fânilerden biridir.

Peygamber Efendimizden sonra en çok sevilen fânilerden biri de yüce gönüllü Mevlânâ'dır. O, her çağda ilgileri üzerine çekmiş, sevgide doruğa ulaşmıştır. Onu; şiirlerinde, hikâyelerinde ve romanlarında anlatanlar, onu tarif etmede sözün kifayetsiz olduğu gerçeğini kabullenmiştir. Mevlânâ'yı şiirine konu edinenlerden biri olan Arif Nihat Asya, bu engin sevgiyi şu beyitlere sığdırmaya çalışmıştır: “Yeter ey günlerin mûnadisi,/Yeter artık günün taaddisi/ Sen nasıl seslenirsin ey nâra/Uyuyor Şehri yâr-ı cûndisi/ Elverir gıllugîş teâtisi/Ki bu vadi sükût vadisi.” İranlı Filozof Molla Câmi, Mevlâna için “Nist Peygamber veli dâret kitap” (Peygamber değil; amma kitabı var) diyerek ona olan hayranlığını dile getirmiştir. Alman şair Goethe, Mevlânâ'yı dünyanın en büyük mistik şairi olarak nitelendirmiştir. Pakistanlı şair ve düşünür Muhammed İkbal “Mevlânâ, aşkın rehberidir./Sözleri susuzlara çeşme/Vücudu vecd-ü heyecandır” diyerek onun ruh iklimini tasvir ediyordu. Büyük Fransız muharriri Maurice Barres: “O, öyle bir şair ki, sevimli, âhenktar, âteşin ve müfrittir. O öyle bir dehadır ki, ondan ıtır, nur ve biraz da garabet intişar eder. Bana göre şevk, ışık ve neşe âleminin habercileri olan şairlerin, bu ilâhî insanların hiç birinin hayatı Mevlâna Celâlüddin'ininki ile ölçülemez. Onun semâ' ve teganni yüklü şiirini ve mektebini gördükten sonra Dante'nin, Shakespeare'in, Goethe'nin, Hugo'nun eksik kalan taraflarını fark ettim.” diyerek onu övdükçe övmüştür. Daha bunun gibi nice mümtaz örnekler sayabiliriz.

Hakk ve hakikat dostu Mevlânâ'yı Mevlânâ yapan, onu bir anlamda tamamlayan manevîyatı güçlü isimler vardır. Bunlar arasında Seyyid Burhaneddin, Şems-i Tebrîzî, Selahaddin-i Zerkubî, Hüsâmeddin Çelebi, İbn'ül Arabî, Sadreddin Konevî, Kuyumcu Şeyh Selâhaddin sayılabilir. Fakat Mevlânâ'nın hayatında Şems-i Tebrîzî müstesna bir yer teşkil eder. Hazreti Mevlânâ için diğer Hakk dostları bir yana, o bir yanadır. Onunla olan dostluğu ve sırdaşlığı dillere destandır. Birçok kere ayrılan ve tekrar buluşan bu iki Hakk dostunun dostane ilişkileri birçok kesim tarafından kıskanılmış, dedikoduların kaynağı olmuştur.

Bazı şer odakları hakikatin ışığı Mevlânâ'ya çeşitli iftiralarda bulunmuşlardır.

Bazı şer odakları hakikatin ışığı Mevlânâ'ya çeşitli iftiralarda bulunmuşlardır. Onun hoşgörü anlayışından zıt mânâlar çıkaranlar olmuştur. Onun “Ne Hıristiyan'ım, ne Yahudi; ne Mecûsî, ne de Müslüman/Ne Doğulu, ne Batılı; ne karadan, ne denizden/Ne dünyadanım, ne ahretten; ne tamudan, ne cennetten/Ne Havvâ'dan, ne Âdem'den; ne Aden'den, ne de Firdevs'ten.” gibi sözlerine bakıp da onları yüzeysel algılayanlar, onu tekfir etme noktasına gelmişlerdir. Oysa burada ifade edilen, onun hoşgörüsünün enginliği ve birleştiriciliğidir.

Mutasavvıfları anlamak için asgari de olsa belli bir tasavvuf kültürüne ve terbiyesine ihtiyaç vardır. Bu iklimden nasiplen(e)meyenler, bu havayı teneffüs etmeyenler, kabuğu öz zannederler. Basiretleri körelmiş bu kişiler, yedikleri kabuğu ceviz sanırlar. Hadiselere bu pencereden baktığımızda Hallacı Mansur'un “Enel Hak(Ben Hakk'ım)” çıkışını, görünen anlamıyla sınırlı tutanlar neyse, günümüzde

Mevlânâ'yı mesnetsizce suçlayanlar da odur. Oysa o "Canım bedenimde oldukça Kur'an'ın kuluyum, seçilmiş Muhammed'in yolunun toprağıyım. Birisi, sözlerimden bundan başka bir söz naklederse; ondan da şikâyetçiyim ben, bu sözden de şikâyetçiyim." diyerek ilhamının kaynağının Kur'an ve sünnet olduğunu açıkça beyan etmiştir. Demek ki görünene değil, kast edilene bakarak hüküm vermek daha isabetlidir. Perde arkasını hiçe sayıp görünene göre hükmedenlerin yanılma ihtimalleri yüksektir. Bu mantıkla hareket edenler, Mevlânâ konusunda da yanılmışlardır.

Mevlânâ, çağının ötesinde evrensel görüşlere sahip mutasavvıf bir bilge şairdir.

Bir sevgi insanı olan şair ve mütefekkir Mevlânâ'nın Mesnevi'sine baktığımızda onun evrensel görüşlere sahip mutasavvıf bir bilge şair olduğunu görürüz. Onun çağları aşip bugünlere gelen, manevî hastalıklara iksir olan şu yedi öğüdü bugün de geçerliliğini korumaktadır: "Cömertlik ve yardım etmede akarsu gibi ol./Şefkat ve merhamette güneş gibi ol./Başkalarının kusurlarını örtmede gece gibi ol./Hiddet ve asabiyette ölü gibi ol./Tevazû ve alçak gönüllülükte toprak gibi ol./Hoşgörülülükte deniz gibi ol/Ya olduğun gibi görün, ya görüldüğün gibi ol." Bu öğütlere uyup gereğini yerine getirenler cimrilik, haset, zulüm, nefret, kibir, asabîlik, ikiyüzlülük ve tamahkârlık hastalıklarından kurtulur.

Mevlânâ'nın şiirlerinde hoşgörü duygusu apayrı bir yer teşkil eder. Yunus için 'sevgi şairi' derler.

Mevlânâ ise, tabir caizse bir 'hoşgörü şairi'dir. Günümüz insanında eksikliği barizce hissedilen sevgi ve hoşgörü kavramları Mevlânâ'da fazlasıyla vardır: Onun, altın suyuna batırılarak dört bir tarafa yazılmaya lâyık şu sözü hoşgörünün bugün bile varılmayan ileri noktasıdır: "Gel ne olursan ol, gel/İster tanrı tanımaz, ister ateşe tapar,/İster bin kez tövbeni bozmuş ol/Bizim dergâhımız umutsuzluk dergâhı değil,/ Gel, ne olursan ol, gel "

Mevlânâ'nın bizlere emanet bıraktığı sevgi ve hoşgörü duygusu, bugün kalplerimizde yeşerebilseydi bunca kanlı savaşlar yaşanmaz, insanlar birbirini cânice öldürmezdi.

Mevlânâ, çileli hayatında sabra çok önem verir; sabrı kendine kılavuz edinir.

Hazreti Mevlânâ altı ciltlik Mesnevi'sinde ve çileli hayatında sabra özel bir yer ve önem verir; sabrı kendine kılavuz edinir. O, belâları imtihan sebebi sayar. Bu yüzden başına gelen sıkıntılardan dolayı sesini çıkarmaz, boyun büker. Bu konuda Mesnevi'de şu ölümsüz sözlere yer verilir: "Sabır iman yüzünden baş tacı olur. Sabrı olmayanın imanı da yoktur. Peygamber 'Sabrı olmayanın imanı tamam değildir' demiştir.", "Acelecilik, çabukluk şeytanın hilesindedir. Sabır ve hesaplı olmaksızın Cenab-ı Hakk'ın lütfüdür.", "Tespihlerinin ruhu sabırdır. Sabır, başlı başına bir tespihtir. O derecede hiçbir tespih yoktur. Sabırlı ol. 'Sabır, kurtuluşun anahtarıdır'; Sabır, sırat gibi insanı cennete ulaştırır."

Hazreti Mevlânâ, özüyle ve sözüyle samimi bir Müslümandı. O, gerçek hürriyeti Allah'a kullukta bulurdu. Namazı, kulluğun en büyük şiarı sayardı. Namazla ilgili şu sözleri bunun en büyük delilidir: "Ben namazda Rabbim'e yönelirim; O'nun iltifatına alışmışımdır. 'Namaz gözümün nûrudur.' sırrı zuhur eder; gözlerim nûrlanır, içim açılır. Namazda, içimde duyduğum rahatlıktan, mânevî zevkten ötürü rûhumun penceresi açılır da, oradan vasıtasız olarak Allah'tan haberler gelir, ilham gelir. Allah'ın ilhamı, feyz

yağmuru, rahmeti, nûru, ezeldaki kaynağımdan ve hakikatimden gelir, penceremden evime girer.

Mevlânâ, yüzde yüz yerli ve millî, bizden biriydi; kökü mâzide olan âtiydi.

Mevlânâ, kökü mâzide olan âtiydi. Yani bir ayağı dünle, bir ayağı ise yarındaydı; taassupkâr değildi. Hiçbir şeye körü körüne bağlanmazdı. O; yeninin peşinde koşan, eskiye saplanıp kalmayan, dünle bugün arasında sağlam köprüler kuran bir hakikat avcısıydı. “Dün, dünle gitti cancağızım/Ne kadar söz varsa düne ait,/Bugün yeni şeyler söylemek lazım.” sözü onun yeniye ve yeniliğe olan iştiağını gösterir. O, hayata daima evrensel ufuklardan bakar; görüş alanını geniş tutardı. Zira o, Hakk’ın, hakikatin ve güzelin yanında durmayı gaye edinmişti. Hakperestti; nefsin değil, daima Hakk’ın üstünlüğünü yeğlerdi.

Mesnevi’de anlattığı şu hikâye kissadan hisse alabilecekler için mühim bir anekdottur:

“Bir sinek, küçük bir su birikintisi üzerindeki saman çöpünün üstüne konar. Kaptan gibi de poz verir. Ve şöyle hava atar: ‘Denizi de, gemiyi de en iyi ben bilirim. İşte şu, deniz; bu da gemi... Bense ehliyetli, doğru düşünen, yerinde karar veren bir kaptanım...’

Sinek, denizin üstünde gemisini sürüp durur... O kadcıkcık su, ona, uçsuz bucaksız bir deniz gibi görünür. O su birikintisi, ona göre o kadar sınırsızdır ki, onu olduğu gibi göreceksin göz nerede?... Görüşü ne kadarsa, dünyası da o kadardır. Denizi de görüşüncedir...

Aslı esası olmayan yorum sahibi de sineğe benzer. Onun vehmi de su birikintisidir. Düşüncesi ise, saman çöpü... Sinek, kendi düşüncesine saplanıp yoruma kalkmışsa, bundan vazgeçse, baht o sineği devlet kuşu hâline getirir. İbretle bakan kişi sinek olmaz...”

Mevlânâ Hazretleri, ömrü boyunca kalemlerle ve kelâmla dost yaşamıştır.

Mevlânâ Hazretleri, ömrü boyunca kalemlerle ve kelâmla dost yaşamış, tasavvuf sahasında birbirinden kıymetli özgün ve derin eserler vermiştir. Bunların başında altı ciltlik “Mesnevi” gelmektedir. Bizde Kur’an’dan sonra sünnet-hadis geldiği gibi, Süleyman Çelebi’nin halk arasında “Mevlid” olarak bilinen “Vesiletü’n-Necat” adlı eserinden sonra da “Mesnevi” gelmektedir. Mevlânâ, birçok dile çevrilen Mesnevi’nin yanında “Divân-ı Kebir, Fîhi Mâ-Fîh, Mecalis-i Seb’a, Mektubat” isimli değerli eserleri de kaleme almıştır.

Ölüm, Mevlânâ’nın hoşnutlukla karşıladığı doğal bir süreçtir. Ölümle birlikte ruh ten kafesinden kurtularak özgürleşir; katre, kaynağı olan ummana karışır. Aslında ona göre ölüm iki türdür. Birincisi Resulullah Efendimizin “Ölmeden evvel ölünüz” hadisinde belirttiği nefsin öldürülmesi ki bu bir manevî ölümdür; diğeri de maddî ölümdür. Mevlânâ, ölümü dostu dostu kavuşturan bir köprü olarak görürdü. Ölüm, ‘Sevgililer Sevgilisi’ne kavuşmaktır; Hakk’ın cemaliyle nimetlenmektir. Zira kişi, ölümle birlikte bu dünyadan göçmekte, fânî yanlarından kurtulmakta, sonsuz âleme doğmaktadır. Onun için Mevlânâ ölümden korkmaz, ölümü “şeb-i arûs(düğün gecesi)” olarak nitelendirirdi. Onun ölümünden sonra, ölüm yıldönülerinde bu büyük velinin hatırasına her yıl “şeb-i arûs törenleri” düzenlenmektedir.

Mevlânâ’nın “Ölümümüzden sonra türbemizi toprakta aramayın, bizim mezarımız âriflerin gönlündedir”

sözü tecelli etmiştir.

Söz sultanı Mevlânâ, bu fâni âlemde silinmez izler bırakarak bekâ yurduna göçmüştür. Göçmeden evvel de geride kalanlara iki cihan saadetini temin edecek şu mühim vasiyette bulunmuştur: “Ben size, gizli ve aleni, Allah’tan korkmanızı, az yemenizi, az uyumanızı, az söylemenizi, günahlardan çekinmenizi, oruç tutmaya ve namaz kılmaya devam etmenizi, daima şehvetten kaçınmanızı, halkın eziyet ve cefasına dayanmanızı avam ve sefihlerle düşüp kalkmaktan uzak bulunmanızı, kerem sahibi olan salih kimselerle beraber olmanızı vasiyet ederim. (İnsanların) Hayırlısı, insanlara faydası dokunandır. Sözün hayırlısı da az ve öz olanıdır. Hamd, yalnız tek olan Allah’a mahsustur. Tevhid ehline selam olsun.”

Hayat; doğum, yaşam ve ölüm çizgisinde sürer gider. İnsanın dünyaya gelmesiyle yaşamla ölüm arasındaki süreç başlar. Daha sonra Yahya Kemal’in deyimiyle ‘Bir tel kopar ahenk ebediyen kesilir.’ Mevlânâ Hazretleri için de süreç bundan ibaretti. Gönül göklerimizden sönmeyen yıldızı Mevlânâ, 17 Aralık 1273’te vefat edince, babası Sultanü’l-Ulemâ Bahaeddin Veled’in başucuna defnedilmiştir. “Ölümümüzden sonra türbemizi toprakta aramayın, bizim mezarımız âriflerin gönlündedir” diyen Mevlânâ, şimdi Kubbe-i Hadra’da sonsuzluk uykusunu uyumaktadır. Rabbim bizleri kendisine dost ve komşu eylesin.